

ISSN 0202—3342

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1986 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1987

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1986

VILNIUS

1987

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DES WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

J A H R B U C H
F Ü R L I T A U I S C H E
G E S C H I C H T E

1986

VILNIUS

1987

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1986

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1987

BBK 63.3(2L)

Li237

Redakcinė kolegija:

Bronius VAITKEVICIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara TARŠILOVA, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ZEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

**L 0503020900—132 Z—87
M 854(08)—87**

© LTSR MA Istorijos institutas, 1987

IN MEMORIAM

KLEMENSAS CERBULENAS
(1912.VII.24—1986.I.4)

Muziejininkas, etnografas ir dailėtyrininkas K. Čerbulėnas gimė 1912 m. liepos 24 d. Biržų apskrityje, Paberžės valsčiuje, Spalviškių kaime (dab. Biržų raj.), valstiečių šeimoje. 1933 m. baigęs Biržų gimnaziją, tais pačiais metais pradėjo studijuoti Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultete. Šį fakultetą (perkeltą į Vilniaus universitetą) baigė 1941 m., įgydamas istoriko specialybę. Nuo 1936 m. dirbo Kultūros muziejuje Kaune etnografijos skyriaus vedėju pavaduotoju, 1937 m. pradėjo dalyvauti etnografinėse ekspedicijose. 1942—1944 m. buvo Kultūros paminklų apsaugos įstaigos Etnografijos skyriaus vedėju. 1945—1950 m. ėjo įvairias pareigas Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. 1951—1952 m. dirbo MA Istorijos institute vyr. moksliniu bendradarbiu. Nuo 1956 m. iki gyvenimo pabaigos — Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo instituto Architektūros istorijos skyriaus vyr. mokslinis bendradarbis. Be to, 1945—1972 m. aukštosiose bei specialiosiose vidurinėse mokyklose dėstė įvairius profesionaliosios bei lietuvių liaudies dailės dalykus. 1970—1974 m., būdamas kuriamo Liaudies buities muziejaus Rumšiškėse moksliniu vadovu, prisidėjo prie jo detalizuoto generalinio plano sudarymo, pastatų atrinkimo.

1958 m. K. Čerbulėnas Istorijos institute apgynė istorijos mokslų kandidato disertaciją „Lietuvių liaudies gyvenamųjų namų raida (nuo seniausių laikų iki XIX a. pab.)“, o 1973 m. Vilniaus universitete — istorijos mokslų daktaro disertaciją „Lietuvos valstiečių kiemo pastatų raidos istorija (iki XX a. vidurio)“. 1964 m. jam suteiktas vyr. mokslinio bendradarbio mokslinis vardas.

Sunkios ligos įveiktas K. Čerbulėnas mirė Kaune 1986 m. sausio 4 d., palaidotas Eigulių kapinėse.

K. Čerbulėnas — plataus diapazono tyrinėtojas. Pagrindinės jo tyrinėjimų kryptys — lietuvių liaudies ir monumentaliosios architektūros istorija, liaudies ir profesionalioji dailė. Pačioje mokslinės veiklos pradžioje jis domėjosi memorialiniais paminklais, vėliau perkrypo į liaudies architektūrą ir pagaliau į profesionaliąją architektūrą bei dailę. Jau diplominis darbas „Kaimo skrynios Užnemunėje“, 1941 m. paskelbtas „Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus metraštyje“, rodo įžvalgaus tyrinėtojo akį ir ranką. Moksliniuose leidiniuose jis yra paskelbęs darbų, nagrinėjančių lietuvių liaudies architektūros, ypač gyvenamųjų namų, raidos įvairius aspektus. Iš monumentaliosios architektūros labiausiai jį domino barokas. Rašė ir taikomosios dailės, muziejininkystės klausimais, yra parašęs pratarinių kai kurių dailininkų parodų katalogams.

Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kauno skyriaus 1984 m. išleistame leidinyje „Klemensas Čerbulėnas: Bibliografija“ nurodomos 343 pozicijos (čia dar ne visi straipsniai surašyti). O darbų pasirodė ir pasirodys ir po šios bibliografijos paskelbimo.

K. Čerbulėnas — keleto kolektyvinių darbų bendraautoris. Jis dvitomio „Lietuvių liaudies architektūra“ (1965 ir 1968) vienas autorių, antrojo tomo — ir redaktorius. Šio darbo autoriams 1970 m. buvo suteikta respublikos valstybinė premija. K. Čerbulėnas — taip pat „Lietuvių liaudies meno“ serijos kai kurių tomų bendraautoris: „Architektūros“ (I kn. 1957; II kn. 1965), „Mažosios architektūros“ (I kn. 1970). Prisidėjo prie leidinių „Lietuvių liaudies architektūros paminklai: Zervynų kaimas“ (1974), „Vilniaus architektūra“ (1985) pa-

rašymo. Straipsniais ir konsultacijomis talkino lietuviškosioms tarybinėms enciklopedijoms. Turėjo lakaus minčių dėstyto dovaną.

K. Čerbulėnas reikėsi Liaudies meno draugijoje (garbės narys nuo 1970 m.), Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijoje (garbės narys nuo 1973 m.), Dailininkų sąjungoje. Įvairiose mokslinėse konferencijose yra perskaitęs nemažą pranešimų, buvo „Žinijos“ draugijos lektorius.

„Mokslo“ leidykla yra numačiusi išleisti K. Čerbulėno straipsnių rinkinį „Rinkiniai raštai“ ir kartu su T. Adomoniū parašytą „Lietuvos TSR architektūros ir dailės istoriją“. Tuo bus pagerbtas iškilus mūsų kultūros istorijos tyrinėtojo triušas, praturtinta mokslo literatūra.

V. Milius

SIGITA NOREIKIENĖ

(1928.IV.20—1986.VII.16)

Negailestinga mirtis 1986 m. liepos 16 d. iš respublikos istorikų tarpo nelauktai išplėšė žinomą mokslininkę Sigitą Noreikienę.

Velionė gimė Rygoje. Mokėsi Kaune. Tėvynės karo metais kartu su šeima gyveno Tarybų Sąjungos gilumoje, mokėsi Kuibyševe ir Maskvoje. Grįžusi į Lietuvą, baigė S. Nėries vidurinę mokyklą Vilniuje. Pradėjo studijas Vilniaus valstybiniame universitete, 1949—1952 m. studijavo Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto Istorijos fakultete, 1956 m. ten pat baigė aspirantūrą. Maskvoje parengė ir 1958 m. apgynė disertaciją „Revoliucinis judėjimas Lietuvoje 1919—1926 m.“, už kurią jai buvo suteiktas istorijos mokslų kandidato laipsnis. 1951 m., dar studentė, buvo priimta į TSKP narius.

Darbinę veiklą Sigita Noreikienė pradėjo 1956 m. Dirbo Kauno politechnikos institute, to paties instituto Vilniaus filialė asistente, dėstytoja. 1962 m. jai buvo suteiktas docentės vardas. 1970 m. rugsėjo 1 d. perėjo į Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutą, kuriam paskyrė brandžiausius savo gyvenimo metus.

Jos mokslinę veiklą galima skirti į du laikotarpius. Pirmuoju, dirbdama aukštojoje mokykloje, S. Noreikienė daugiau dėmesio skyrė Lietuvos KP bei darbininkų klasės revoliucinio judėjimo istorijos klausimams, studentų komunistinės pasaulėžiūros formavimui. Antrajame, jau Istorijos institute, tyrinėjo Lietuvos visuomeninio politinio gyvenimo problemas, tautininkų vyriausybės socialinę ekonominę politiką 1919—1940 m., domėjosi kultūros istorijos klausimais. Nuo 1977 m. vadovavo sutelktam kolektyvui, tyrinėjusiam tęstinę instituto temą „Fašistinis režimas Lietuvoje ir jo klasinė esmė“.

Istorijos mokslui reikšmingi S. Noreikienės darbai, paskelbti kolektyvinėse monografijose: „Klasės ir politinės partijos Lietuvoje 1919—1926 m.“ (1978), „Vyriausybė kapitalo tarnyboje: tautininkų politika Lietuvoje 1919—1940 m.“ (1984), Instituto akademiniam veikale „Lietuvos TSR istorija“ (rusų k., 1978), taip pat jos knyga „Lietuvių draugija TSRS tautų kultūrai pažinti (1929—1940 m.)“ (1978), straipsniai moksliniuose žurnaluose.

„Mokslo“ leidykloje yra dar ne vienas jos darbas, kurių pati autorė jau nebeišvys, bet kurie papildys mūsų tautos istoriją nauja medžiaga.

Velionė daug prisidėjo prie mokslinių tyrinėjimų lygio kėlimo, redaguodama kitų autorių darbus, juos recenzuodama. Už gerą darbą mokslo srityje, aktyvią visuomeninę veiklą jai ne kartą buvo pareikštos Instituto vadovybės padėkos, 1978 m. įteiktas Lietuvos TSR MA Prezidiumo garbės raštas.

Svarbus jos asmenybės bruožas — dėmesys bendradarbiams. Kiekvienas jų, ypač jauni istorikai, visada galėjo tikėtis jos dalykiško patarimo, didele erudicija paremtos nuomonės.

Begaliniai kuklios, pilnos žmogiškos šilumos ir jautrumo, nesigailinčios moralinių ir fizinį jėgų, ryžtingos savo mokslinėse paieškose Sigitos Noreikienės paveikslas ilgam išliks bendradarbių, draugų, visų ją pažinojusių atmintyje.

R. Zepkaitė

NIKOLAJUS ULAŠČIKAS

(1906.II.14—1986.XI.14)

Eidamas 81 metus mirė žymus baltarusių istorikas — TSRS Mokslų Akademijos TSRS istorijos instituto mokslinis konsultantas Nikolajus Ulaščikas.

Velionis gimė Minsko aps. Vickovščinos kaime. 1929 m. baigė Baltarusijos universiteto pedagogikos fakulteto socialinį-istorijos skyrių. Iki 1941 m. mokytojavo vidurinėse mokyklose ir technikumuose. 1943 m. įstojo į TSRS MA Istorijos instituto aspirantūrą ir 1947 m. apgynė istorijos mokslų kandidato disertaciją „1861 m. valstiečių reformos parengimas Vilniaus, Gardino ir Kauno gubernijose“. Dėstė Maskvos universiteto istorijos fakultete. 1949—1950 m. ir nuo 1955 m. iki mirties dirbo TSRS MA TSRS istorijos instituto šaltinotyros ir ikitarybinio laikotarpio šaltinių leidimo sektoriuje vyresniuoju moksliniu bendradarbiu, nuo 1980 m.— moksliniu konsultantu.

Pirmuosius du savo mokslinės veiklos dešimtmečius N. Ulaščikas daugiausiai tyrinėjo Baltarusijos ir Lietuvos socialinius-ekonominius santykius nuo XIX a. pradžios iki baudžiavos panaikinimo. 1964 m. apgynė istorijos mokslų daktaro disertaciją „1861 m. valstiečių reformos Lietuvoje ir Vakarų Baltarusijoje prielaidos“. Joje pirmą kartą sistemingai išnagrinėta kaimo gamybinių jėgų raida. Tarybinė ir užsienio kritika šį darbą (1965) apibūdino kaip pavyzdinę to meto tarybinį leidinį.

Kitus daugiau kaip 20 mokslinės veiklos metų N. Ulaščikas paskyrė daugiausiai archeografijai. Tyrinėjo ir publikavo Lietuvos ir Baltarusijos metraščius: į rusų kalbą išvertė Bychovo kroniką (1966); spaudai parengė ir redagavo „Polnoje sobranije russkich letopisej“, t. 32 (1975), t. 35 (1980) ir t. 27 dalį (1962). Parašė knygas apie minėtų regionų šaltinotyros istoriografiją: „Baltarusijos feodalinio laikotarpio istorijos archeografijos ir šaltinių mokslo apybraižos“ (1973), „Įvadas į Baltarusijos—Lietuvos metraščių tyrinėjimą“ (1985). Paskelbė daug straipsnių apie XIX a. šaltinius ir jų tyrinėjimus. Parengė spaudai ir redagavo savo mokytojų — Baltarusijos universiteto rektorius, vėliau TSRS MA akademiko Vladimiro Pičetos ir Nikolajaus Berežkovo raštus. Prisidėjo prie įvairių XIX a. šaltinių publikavimo.

Ypač daug darbo ir širdies velionis įdėjo į istorinę etnografinę apybraižą apie savo gimtąjį kaimą, kurią rašė 50 metų. Si studija kartu su kitais pastarojo meto darbais tebėra nepaskelbta.

Mirtis atėmė iš mūsų taurų žmogų, kuris turėjo nuostabią istoriko savybę — jausti istorijos tikroviškumą, nelikti jai abejingu. Svarbiausiu istoriko bruožu N. Ulaščikas laikė sąžiningumą, t. y. pagarbą šaltiniams ir autoriams, mokslinį objektyvumą, kruopščią analizę.

Sviesus Nikolajaus Ulaščiko, žymaus tarybinio istoriko, puikaus žmogaus atminimas liks visų jį pažinojusių širdyse.

L. Mulevičius